

บทที่ 5 บทสรุป

การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา 2543 นี้ นับว่ามีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ไทยที่ประชาชนจะมีสิทธิเลือกผู้ที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในสภาสูงนี้โดยตรง นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาแล้วจะพบว่า เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในระดับชาติไม่แพ้สถาบันทางการเมืองอื่นใด ตลอดจนยังเป็นสถาบันทางการเมืองที่ต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีความเป็นกลาง และเป็นอิสระจากการเมืองอีกด้วย แต่ในความเป็นจริงแล้วมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากถึงความสัมพันธ์ของผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภากับนักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของวุฒิสภาต่อไปในอนาคตถ้าหากผู้สมัครเหล่านี้ได้รับการเลือกตั้งเข้าไป ดังนั้น การศึกษาทางด้านปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในอันที่จะได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาเป็นกรอบในการพัฒนาการเมืองตามระบบประชาธิปไตยของไทยต่อไปในอนาคต

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา จังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ปัจจัยทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของนักการเมืองและพรรคการเมืองกับการได้มาซึ่งคะแนนเสียงในการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ว่าอิทธิพลของนักการเมืองและพรรคการเมืองเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ หรือไม่ อย่างไร และ มากน้อยเพียงใด (2) ค้นหาว่ามีปัจจัยเงื่อนไขอื่นใดอีกบ้าง ที่เป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการพิจารณาตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ (3) ทราบถึงกลวิธีในการที่จะทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าวมา การศึกษาเรื่องนี้ได้ใช้ข้อมูลที่มาจากการวิจัยสองแบบเพื่อให้ได้ข้อมูลการเลือกตั้งในหลายแง่มุม คือ วิธีการแรก เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจประชากรกลุ่มตัวอย่างโดยทั่วไปด้วยแบบสอบถาม เขตเลือกตั้งละ 100 ตัวอย่างจาก 6 เขตเลือกตั้ง รวมจำนวน 600 ตัวอย่าง และวิธีการที่สอง จะใช้วิธีการสัมภาษณ์ความเห็นของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ อย่างเฉพาะเจาะจง จำนวน 30 ท่าน ทั้งนี้จะทำการศึกษาวิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงข้อมูลซึ่งได้จากวิธีการวิจัยทั้งสองแบบนี้เข้าด้วยกัน เพื่อที่จะทำให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งได้อย่างชัดเจนนั่นเอง

กรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์ถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของ สมาชิกวุฒิสภา โดยอาศัยทั้งปัจจัยจากมุมมองเชิง สังคมวิทยา (sociological model) ปัจจัยจาก มุมมองเชิง เศรษฐศาสตร์ (economic model) และปัจจัยจากมุมมองเชิง รัฐศาสตร์ (political model) และจิตวิทยา (psychological model) เป็นกรอบการศึกษา โดยที่แต่ละปัจจัย ต่างมีอิทธิพลเชื่อมโยงกันทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อแบบแผนพฤติกรรมกาเลือกตั้งสมาชิก วุฒิสภาของคนเชียงใหม่โดยทั่วไปทั้งสิ้น

สำหรับทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย (1) ทฤษฎีว่าด้วย พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (2) แนวคิดเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (3) แนวคิด ประชาธิปไตยสองรูปแบบ (4) แนวคิดวัฒนธรรมการเมืองไทย และ (5) แนวคิดความสัมพันธ์ใน ระบบอุปถัมภ์ ดังที่ได้นำเสนอรายละเอียดไว้แล้วในบทที่ 2

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

(1) จากวัตถุประสงค์ประการแรกของการศึกษา เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางด้านความสัมพันธ์ ระหว่างอิทธิพลของนักการเมืองและพรรคการเมืองกับการได้มาซึ่งคะแนนเสียงในการเลือกตั้งของ สมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร และมากน้อยเพียงใด

ผลการศึกษาที่ได้จากแบบสอบถาม และจากผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนมากเห็นคล้ายคลึงกันว่า ภาพรวมของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการรับรองผลการเลือกตั้ง รอบสอง ทั้งสาม คน มีความสัมพันธ์กับนักการเมืองในพื้นที่ (เฉพาะ ส.ส. หรือ อดีต ส.ส. เท่านั้น) และพรรคการเมือง อยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 50 โดยประมาณ) ทั้งที่มีความสัมพันธ์โดยตรงทางสายโลหิตใน ฐานะเครือญาติ และมีความสัมพันธ์โดยอ้อมในฐานะผู้ที่เคยอุปถัมภ์กันมาก่อน ขณะที่ปัจจัยจาก อิทธิพลของนักการเมืองหรือหัวหน้าคณะของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองหรือเป็นเพราะว่าผู้ สัมครรับเลือกตั้งเป็นเครือญาติกับนักการเมืองในพื้นที่ จะมีผลต่อการตัดสินใจของประชาชนที่ เลือกผู้สมัครทั้งสามคนดังกล่าวข้างต้น โดยรวม ประมาณร้อยละ 30

จากการสัมภาษณ์ความเห็นของผู้สังเกตการณ์เรื่อง ปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนัก การเมืองในพื้นที่ พบว่า บทบาทของนักการเมืองในพื้นที่มีอิทธิพลต่อการได้มาซึ่งคะแนนเสียงใน การเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ รอบสอง ทั้งสามคน จริง ค่อนข้างมาก โดยที่บทบาท ของนักการเมืองในที่นี้จะเป็บทบาทในทางอ้อม ในแง่ที่ว่านักการเมืองในพื้นที่จะชี้แนะหัวหน้าคณะ ในเครือข่ายของตนให้ไปสนับสนุนผู้สมัครรายใดรายหนึ่งเป็นพิเศษ หรือไม่เช่นนั้นก็จะให้ผู้สมัคร หยิบยืมเอาเครือข่ายหัวหน้าคณะของตนไปใช้ในการหาคะแนนในการเลือกตั้ง เป็นต้น

ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า *เครือข่ายห้วคະແນ* เป็นรูปแบบหนึ่งของลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของสังคมการเมืองไทย เป็นเครือข่ายที่นักการเมืองระดับชาติ (ส.ส.) วางฐานเอาไว้ในพื้นที่เขตเลือกตั้งของตน เพื่อเชื่อมโยงตนเองเข้ากับห้วคະແນ และเชื่อมโยงห้วคະແນเข้ากับชาวบ้านอีกทีหนึ่ง ผ่านทางการตอบแทนแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน (นักการเมือง-ห้วคະແນ-ชาวบ้าน) ห้วคະແณส่วนใหญ่ มักจะเป็นชนชั้นนำในท้องถิ่น เฉพาะอย่างยิ่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ความสำคัญของห้วคະແณอยู่ที่การได้รับความยอมรับและเกรงใจจากคนในท้องถิ่น ห้วคະແณจึงสามารถที่จะชี้้นำให้คนในท้องถิ่นมีพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตามคำแนะนำของตนเองได้ ดังนั้น การที่ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ว. เข้าถึงเครือข่ายห้วคະແณของ ส.ส. ได้ เท่ากับว่าผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ว. ผู้นั้น จะมีฐานคะแนนเสียงส่วนหนึ่งอยู่แล้วอย่างแน่นอน

ส่วนกรณีของการสนับสนุนโดยพรรคการเมืองนั้น ยังคงไม่ชัดเจนมากนัก ไม่เหมือนกับที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาอาศัยเครือข่ายห้วคະແณของนักการเมืองในพื้นที่แต่อย่างใด หากจะมี อาจจะเป็นการช่วยเหลือกันอย่างลับๆ โดยผ่านทางเครือข่ายของพรรคในพื้นที่ อย่างเช่น นักการเมืองของพรรค สาขาของพรรค สมาชิกของพรรค เป็นต้น ความรู้สึกหรือความผูกพันทางการเมืองของประชาชนกับนักการเมืองมีความเด่นชัดกว่ากับพรรคการเมือง ดังที่ผู้เกี่ยวข้องหลายคนเห็นพ้องต้องกันว่า “...จริงๆแล้วก็คือตัวนักการเมืองนั่นเอง ที่มีบทบาทต่อการเลือกตั้ง ส.ว. เสียมากกว่า...”

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่ เป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ 1 ใน 3 ประการ ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ที่มีผลต่อชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งที่สองของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สมัครซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงทางสายโลหิตในฐานะเครือญาติกับนักการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

(2) วัตถุประสงค์ของการศึกษาประการต่อมา เพื่อค้นหาว่ามีปัจจัยเงื่อนไขอื่นใดอีกบ้าง นอกจากปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่ อันเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการพิจารณาตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่

จากผลการศึกษาทั้งหมดพบว่า นอกจากปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่แล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญอีก 2 ประการ ที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ และปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง

สำหรับกรณีจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยทางด้านความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ จะมีบทบาทอย่างยิ่งต่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา เฉพาะอย่างยิ่งกับข้าราชการต่าง ๆ ที่มีโอกาสได้เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่โดยมีหน้าที่ต้องทำงานสัมพันธ์กับประชาชนอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้แก่ ข้าราชการกรมมหาดไทย ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการทหาร พิจารณาได้จากกรณีที่มือดีข้าราชการได้รับการเลือกตั้งเข้ามาถึง 4 คน จากจำนวนสมาชิกวุฒิสภาของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งหมด 5 คน

ดังที่ผู้สังเกตการณ์ทั้งหลายมีความเห็นคล้ายคลึงกันว่า ข้าราชการประจำจะเลือกช่วยสถาบันของตัวเอง เพื่อสร้างตัวแทนสาขาอาชีพของตน โดยที่ผ่านมา ข้าราชการมีการช่วยเหลือผู้สมัครที่มาจากสถาบันเดียวกันกับตนอย่างออกหน้าออกตา ไม่ว่าจะช่วยในแง่ของการดำเนินการสร้างเครือข่ายก่อนมีการประกาศเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้กับผู้สมัครที่มาจากสถาบันเดียวกัน โดยจะเริ่มตั้งแต่ตัวของข้าราชการและครอบครัวจากสถาบันเดียวกันเองก่อน และจะให้กระจายจาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 จาก 4 เป็น 8 ไปอย่างต่อเนื่อง ลักษณะนี้คือการแนะนำตัวแบบเป็นลูกโซ่ หรือช่วยในช่วงระหว่างที่มีการเลือกตั้งโดยการให้ข้าราชการในพื้นที่ช่วยนำแผ่นป้ายแนะนำตัวของผู้สมัครที่ประกอบอาชีพเดียวกันกับตนไปติดประกาศให้ได้อย่างทั่วถึงทั้งจังหวัด และยังไปกว่านั้น ข้าราชการประจำยังมีบทบาทในแง่ที่ว่าไปขอความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นให้มาสนับสนุนผู้สมัครซึ่งมีที่มาจากองค์กรเดียวกันกับตนได้อีกทางหนึ่งด้วย

ลักษณะดังกล่าวข้างต้น บ่งชี้ชัดเจนว่า ลักษณะวัฒนธรรมการเมืองไทยที่เห็นแก่ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ คือ ความเป็นพรรคพวก การเป็นคนในสีเดียวกัน เป็นปัจจัยสำคัญในการที่ทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงในการเลือกตั้งอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดได้อีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สมัครที่มีฐานมาจากสถาบันที่มีอิทธิพลต่อประชาชน

ขณะที่ ปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง จากข้อมูลที่ได้มาด้วยแบบสอบถาม และจากผู้ให้สัมภาษณ์ บ่งชี้ว่า ปัจจัยทางด้านนี้มีความสำคัญมาก ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัจจัยทางด้านอื่น ๆ เท่าใดนัก หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า สมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ รอบสอง ล้วนแล้วแต่จะเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงทั้งนั้น กล่าวคือ มีทั้งที่เป็นที่รู้จักกันดีโดยมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่น และทั้งที่เป็นที่คุ้นหน้าคุ้นตากันดีตามสื่อสารมวลชนต่าง ๆ โดยที่ไม่สำคัญว่าบุคคลนั้นจะต้องมีภาพลักษณ์อันดีด้วยเสมอไป

สำหรับความมีชื่อเสียงของสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่จากการเลือกตั้งในครั้งที่สองนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะมีที่มาจากภูมิหลังทางด้านอาชีพเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้สมัครที่มาจากอาชีพซึ่งมีโอกาสในการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น¹ เช่น ทหาร นักการเมืองท้องถิ่น ตำรวจ เป็นต้น จะมีความได้เปรียบผู้สมัครที่มาจากอาชีพอื่นๆ เป็นอย่างมากในแง่ของความมีชื่อเสียง

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งเองเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาได้เช่นเดียวกัน

(3) วัตถุประสงค์ของการศึกษาประการสุดท้าย เพื่อทราบถึงกลวิธีในการที่จะทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่

บทบัญญัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาต่างๆ เป็นข้อจำกัดสำคัญที่มีผลต่อกลวิธีในการที่จะทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้รูปแบบที่เปิดเผยหรือเป็นทางการนั้นจะกระทำได้เพียง การแนะนำตัว ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดเอาไว้เท่านั้น ขณะที่รูปแบบที่ไม่เปิดเผยที่อาจจะขัดต่อข้อห้ามในกฎหมายเลือกตั้งนั้นกลับมีอยู่มากมายหลากหลายรูปแบบ กล่าวคือ

รูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่เปิดเผยหรือแบบเป็นทางการ ที่มีความสำคัญ แบ่งออกอย่างกว้างๆ ได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้ (1) การเข้าถึงตัวผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ผู้สมัครส่วนใหญ่จะอาศัยการพบปะพูดคุยแนะนำตัวและแจกเอกสารแนะนำตัวกับประชาชนด้วยตนเองในพื้นที่ที่เป็นหลักเพื่อให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในพื้นที่ได้รู้จักมักคุ้นกับตนเองมากยิ่งขึ้น (2) การใช้สื่อสิ่งพิมพ์กับการแนะนำตัว เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในจังหวัดได้รู้จักด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ได้แก่ การพิมพ์ป้ายประกาศหรือใบปลิวแนะนำตัว บอกชื่อ หมายเลข และรูปของตนเอง การจัดทำแผ่นพับหรือเอกสารรูปเล่มแนะนำตัว ซึ่งมีเนื้อหาเป็น ประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา ประวัติการทำงาน หรือประสบการณ์ในการทำงานของตนเอง ฯลฯ (3) การแนะนำตัวผ่านการดำเนินการโดยรัฐ กรณีนี้คือ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่ อย่างเช่น การจัดส่งเอกสารข้อมูลส่วนตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งหมดไปให้หัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือนในจังหวัด, การจัดส่งป้ายแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งหมดไปประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ณ อำเภอ กิ่งอำเภอ เทศบาล อบต. ทุกแห่งในจังหวัด, การจัดเวทีแนะนำตัวผู้สมัคร ทั้งระดับอำเภอ กิ่งอำเภอ ระดับจังหวัด จำนวน 33 ครั้ง เป็นต้น

¹ กล่าวคือ ผลการวิจัยเชิงปริมาณ บ่งชี้ว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนของประชากรกลุ่มตัวอย่างมักจะตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยยึดถือเกณฑ์ทางด้านการทำงานประโยชน์ให้ท้องถิ่นมากที่สุดถึงร้อยละ 34.2 (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากตารางที่ 1.26 ในภาคผนวก ข)

รูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผย เท่าที่พบจะมีอยู่ 6 รูปแบบด้วยกันคือ (1) เครื่องช่วยหาคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่ เป็นการหาคะแนนของผู้สมัครรับเลือกตั้ง คือ ส.ว. จากเครื่องช่วยหาคะแนนของนักการเมืองระดับชาติในพื้นที่ คือ ส.ส. ซึ่งเท่ากับว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น จะมีคะแนนจำนวนหนึ่งแล้วอย่างแน่นอน (2) พรรคการเมืองกับการรณรงค์หาเสียง อาจจะมีบทบาทในการช่วยเหลือทางอ้อม เฉพาะผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เคยคลุกคลีอยู่ในแวดวงของพรรคการเมืองมาก่อน โดยผ่านทางเครื่องช่วยของพรรคในพื้นที่ อย่างเช่น นักการเมืองของพรรคสาขาของพรรค สมาชิกของพรรค เป็นต้น (3) การเมืองท้องถิ่นกับการเลือกตั้ง การช่วยเหลือของนักการเมืองท้องถิ่นจะมีผลต่อคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพราะว่าบุคคลในกลุ่มนี้จะมีประสบการณ์ในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นอย่างดี และมีฐานคะแนนเสียงของตนเองในระดับชุมชนใหญ่ชุมชนหนึ่ง อยู่พอสมควร (4) กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในท้องถิ่นกับการหาคะแนนเสียงเลือกตั้ง อันได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น อย่างเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ความสำคัญของบุคคลเหล่านี้ อยู่ที่การได้รับความยอมรับและเกรงใจจากคนในท้องถิ่น จึงสามารถที่จะชักจูงให้คนในท้องถิ่นมีพฤติกรรมการลงคะแนนการเลือกตั้งตามการชี้แนะของตนได้ หากผู้สมัครเข้าถึงผู้นำท้องถิ่นได้ เท่ากับว่าผู้สมัครสามารถที่จะเข้าถึงคนในท้องถิ่นได้ด้วยเช่นกัน (5) สถาบันทางราชการกับการรณรงค์หาเสียง ผู้สมัครซึ่งมีที่มาจากสถาบันทางราชการ มักจะอาศัยเครือข่ายของสถาบันทางราชการที่ตัวเองสังกัดมาใช้เป็นฐานที่สำคัญของการหาคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง โดยที่ข้าราชการจะมีบทบาทอย่างยิ่งในการไปหาคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครที่มาจากสถาบันเดียวกันกับตนเอง (6) การทุจริตการเลือกตั้ง เป็นวิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงในการเลือกตั้งที่ผิดกฎหมายอย่างชัดเจนที่สุด จะมีทั้งที่เป็นรูปแบบเดิม อย่างเช่น การแจกเงินหรือสิ่งของให้กับผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยตรง, การจัดเลี้ยงเพื่อแนะนำตัว, การสัญญาว่าจะให้ต่างๆ เพื่อใช้ในกิจกรรมของส่วนรวม เป็นต้น และเป็นรูปแบบใหม่ อย่างเช่น การซื้อเสียงทางอ้อมในรูปแบบของการจ้างงาน คือ การจ่ายเงินจ้างให้ไปทำงานโดยที่จริง ๆ แล้วไม่ต้องทำงานเลย, การจ่ายเงินให้กับหาคะแนนเป็นรายเดือนอย่างต่อเนื่อง, การซื้อเสียงเป็นรายกลุ่มผ่านทาง การให้เงินช่วยสนับสนุน กิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน เป็นต้น

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบต่างๆ ของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่เปิดเผยหรือแบบเป็นทางการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่ค่อนข้างที่จะน้อย ต่างกันกับรูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยต่างๆ ที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาค่อนข้างที่จะมากอย่างยิ่ง

การศึกษาเรื่องนี้วางสมมติฐานการวิจัยเป็นแนวทางในการศึกษาไว้ว่า ฐานเสียงจากนักการเมืองในพื้นที่เป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งสู่ชัยชนะของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สมัครบางคนที่มีความสัมพันธ์โดยตรงทางสายโลหิตในฐานะที่เป็นเครือญาติกับนักการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ผลการวิจัยที่ได้นำเสนอรายละเอียดไว้ในบทที่ 4 ยืนยันสมมติฐานข้างต้น กล่าวคือ อิทธิพลของนักการเมืองมีความสัมพันธ์กับการได้มาซึ่งคะแนนเสียงในการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจริง โดยที่จะมีส่วนมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามสมาชิกวุฒิสภาแต่ละบุคคลว่าสมาชิกวุฒิสภาคนใดมีสายสัมพันธ์กับนักการเมืองมากน้อยเพียงใดนั่นเอง ซึ่งในทางทฤษฎีแล้วลักษณะดังกล่าวข้างต้นมีทั้งที่เป็นปัจจัยจากมุมมองเชิง รัฐศาสตร์ และ จิตวิทยา ตามกรอบของการศึกษาเรื่องนี้ อันได้แก่ ปัจจัยด้านแบบแผนทางวัฒนธรรมการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลักษณะของความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ตลอดจนปัจจัยด้านความรู้สึกผูกพันของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองหรือพรรคการเมืองนั่นเอง

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่าลักษณะดังกล่าวเป็นประเด็นหนึ่งในเรื่องของความขัดกันระหว่างข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญกับสภาวะการณที่เป็นจริงของการเมืองในภาคปฏิบัติ トラบไตที่ความขัดกันดังกล่าวยังดำรงอยู่ ความคาดหวังที่จะเห็นสมาชิกวุฒิสภาที่มีความอิสระและมีความเป็นกลาง เพื่อทำหน้าที่ต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญได้อย่างมีประสิทธิภาพ คงจะเป็นเพียงเจตนารมณ์ซึ่งใช้ไม่ได้ผลจริงในทางปฏิบัติอยู่นั่นเอง

ข้อสังเกตทั่วไป

อาจกล่าวได้ว่า ผลสรุปที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้ เป็นการค้นพบที่มีความสำคัญทางวิชาการค่อนข้างมาก ในแง่ที่ว่าเป็นการแตกกิ่งก้านสาขาของความรู้ที่มีมาอยู่แต่เดิมเพิ่มเติมออกไปอีกทั้งยังมีมุมมองตลอดจนข้อสังเกตบางประการที่ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นจุดเด่นที่น่าจะกล่าวถึง ดังนี้

ประการแรก ผลการศึกษากรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ที่ผ่านมา บ่งชี้ว่า แบบแผนพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งของประชาชนโดยรวม ยังคงไม่สอดคล้องและเหมาะสมกับเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน กล่าวคือ คนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในชนบท ยังคงอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมเหนือกว่า และผู้ที่ตนพึ่งพาได้ เมื่อมีปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เฉพาะอย่างยิ่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่มักจะลงคะแนนตามการชี้แนะของชนชั้นนำในท้องถิ่น และมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจเลือกผู้สมัครซึ่งตนเองรู้จักเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่มักจะอิงกับนักการเมืองค่อนข้างมาก ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้นไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยเป็นการตอกย้ำแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยสองรูปแบบที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้เสนอไว้นั่นคือ พฤติกรรมการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนในจังหวัดเชียงใหม่มีความแตกต่างกันจริงระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท กล่าวโดยสรุปคือ คนในเมืองที่

มีการศึกษาสูง จะตัดสินใจเลือกบนพื้นฐานแห่งความสอดคล้องกันกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ขณะที่คนในสังคมชนบทที่มีการศึกษาดำ จะตัดสินใจเลือกบนพื้นฐานของความผูกพันส่วนตัวภายใต้ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์เป็นสำคัญ

สะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนโดยรวมในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมา หาได้แตกต่างไปจากพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในการเลือกตั้งระดับอื่นๆ ไล่ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น คือ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด เรื่อยไปจนถึงระดับชาติ คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เท่าใดนัก

ประการที่สอง จากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี 2543 อาจกล่าวได้ว่า สภาวะแวดล้อมของสังคมการเมืองไทยโดยรวมเอื้อประโยชน์แก่ผู้สมัครบางรายเป็นพิเศษ ในแง่ที่สามารถจะใช้ระบบอุปถัมภ์และวัฒนธรรมในเรื่องบุญคุณมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาคะแนนเสียงในการเลือกตั้งให้กับตนเองได้ ปัจจัยทางด้าน connection ต่างๆ ทั้งจากความเป็นเจ้านายกับลูกน้อง คนในสีเดียวกัน ความเป็นพรรคพวก จากความเป็นพี่กับน้อง คนในครอบครัวเดียวกัน ความเป็นเครือญาติ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ได้ถูกผู้สมัครนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการหาเครือข่ายของคะแนนเสียงในการเลือกตั้งทั้งหมดทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องด้วยระบบอุปถัมภ์นั้นได้ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดังนั้น ระบบอุปถัมภ์จึงยังคงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยเป็นอย่างมาก

จริงอยู่ แม้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 ตามมาตรา 91 จะห้ามมิให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือบุคคลใดดำเนินการหาเสียงเลือกตั้ง เว้นแต่การแนะนำตัวผู้สมัคร แต่จากข้อเท็จจริงหากผู้สมัครคนใดมีคนรู้จักมากหรือมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากหรือมีศักยภาพสามารถที่จะดึงเอาปัจจัยทางด้าน connection ต่างๆ ที่มีอยู่มาผสมผสานกันให้มากที่สุด ผู้สมัครคนนั้นจะมีโอกาสได้รับเลือกมากกว่าคนที่ต้องการเข้ามาทำงานอย่างจริงจังแน่นอน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นหนึ่งในสภาพปัญหาความเบี่ยงเบนจากเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ และหลักเกณฑ์การเลือกตั้งในทางปฏิบัติสำหรับกรณีการเลือกตั้งวุฒิสภาของไทย ณ เวลานี้

ประการที่สาม จากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ วันที่ 4 มีนาคม 2543 และ วันที่ 29 เมษายน 2543 ถึงแม้ว่าจะมีประชาชนในเชียงใหม่ตื่นตัวออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งในครั้งหนึ่งมากถึงร้อยละ 80.59 และในครั้งที่สองอีกกว่าร้อยละ 68.50 โดยที่ในการเลือกตั้งครั้งที่ 2 จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนผู้ออกมาใช้สิทธิมากที่สุดในประเทศไทย แต่ทว่าลักษณะดังกล่าวเป็นการกระทำซึ่งได้รับการจูงใจโดยอิทธิพลทางด้านกฎหมายเป็นสำคัญ ตามมาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ และต้องเสียสิทธิทางการเมืองหลายประการตามกฎหมายเลือกตั้งหากไม่ไปใช้สิทธิ

สะท้อนให้เห็นว่า การที่คณะกรรมการการเลือกตั้งนำประเด็นเรื่องการเสียสิทธิทางการเมืองมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการรณรงค์ให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งออกไปลงคะแนนกันให้มากๆ เพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นว่าประชาธิปไตยกำลังก้าวไปด้วยดี โดยที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมิได้ดำเนินการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้แก่ประชาชนอย่างแข็งขัน ทั้งที่เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของคณะกรรมการการเลือกตั้งตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญปัจจุบัน ผลก็คือมีหลายพื้นที่ที่ประชาชนไม่ทราบว่สมาชิกวุฒิสภามีบทบาทอย่างไร ไม่เข้าใจแนวทางการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาว่าจะต้องพิจารณาจากเหตุผลใดเป็นสำคัญ ประชาชนจะทราบแต่ว่าหากไม่ไปเลือกตั้งจะต้องเสียสิทธิทางการเมืองหลายประการเพียงเท่านั้น (โดยที่หลายคนไม่เข้าใจและยังสับสนต่อประเด็นดังกล่าวมาก) เมื่อมีการให้ความรู้แก่ประชาชนน้อยมาก และประชาชนมีความรู้และความเข้าใจทางการเมืองที่จำกัดเกี่ยวกับสมาชิกวุฒิสภา ดังนั้นจึงยากที่จะเห็นสมาชิกวุฒิสภาที่เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริงได้

ประการที่สี่ เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีความขัดแย้งกับหลักวิชาการในเชิงรัฐศาสตร์ค่อนข้างมาก จะเห็นได้จากการที่รัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติให้สมาชิกวุฒิสภามีที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ทว่ากลับกำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาจะต้องปลอดจากการเมืองด้วย โดยการห้ามมิให้ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาหาเสียง และห้ามมิให้ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาสังกัดพรรคการเมือง เป็นต้น คำถามพื้นฐานจึงมีอยู่ว่าวุฒิสภาซึ่งเป็นองค์กรทางการเมือง จะปลอดจากการเมืองได้อย่างไร เพราะในทางปฏิบัติพบว่า สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยมีความสัมพันธ์โดยตรงและโดยอ้อมกับพรรคการเมือง บางคนอาศัยเครือข่ายของพรรคการเมืองในการสร้างฐานเสียง บางคนเป็นเครือญาติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งในอดีตและปัจจุบัน ลักษณะต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเมื่อปี 2543 ที่ผ่านมามีความผูกโยงกับการเมืองอย่างชัดเจนยิ่ง

อาจกล่าวได้ว่า ข้อกำหนดต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นกลางทางการเมืองตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญปัจจุบัน เป็นข้อกำหนดที่ค่อนข้างจะขัดกับธรรมชาติของสังคมการเมือง เพราะว่มนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม สัตว์เศรษฐกิจ และสัตว์การเมืองย่อมต้องการมีพวกมีพ้อง และใช้ระบบพวกพ้องให้เป็นประโยชน์แก่ตน พรรคการเมืองย่อมต้องการสร้างและขยายฐานการเมืองเพื่อยึดกุมและธำรงอำนาจรัฐ ความเป็นกลางจึงไม่เกิดขึ้น และไม่มีวุฒิสภาในประเทศใดที่มีความเป็นกลางทางการเมืองอย่างแท้จริง ยิ่งสังคมที่ถูกร้อยรัดด้วยระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ดังเช่นสังคมไทยด้วยแล้ว การแสวงหาความเป็นกลางทางการเมืองจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้อย่างยิ่ง แม้สมาชิกวุฒิสภาจะได้สังกัดพรรคการเมืองโดยนิตินัย แต่ก็หาได้หมายความว่าวุฒิสภาบางภาคส่วนมิได้สังกัดพรรคโดยพฤตินัยแต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะทั่วไป

การเลือกตั้งในสังคมไทยจะมีความหมายอะไรมากไปกว่าพิธีกรรมทางการเมืองที่ไม่มีแม้แต่กลิ่นไอของความศักดิ์สิทธิ์แล้ว การเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาตรการต่างๆ ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องกระทำกันทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของทำให้การเลือกตั้งสุจริต เทียบธรรม ตามหลักเกณฑ์การเลือกตั้ง ข้อเสนอแนะต่อไปนี้เป็นความพยายามที่จะมองการแก้ไขปัญหาในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง ณ เวลานั้น ซึ่งจากข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติแล้วทำให้การเลือกตั้งไร้ความหมายจากแง่มุมกว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยจะขอเสนอแนะให้มีการแก้ไขปรับปรุงในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ฯลฯ สรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

ในส่วนที่เกี่ยวกับการห้ามหาเสียง

สมควรแก้ไขมาตรา 91 ของกฎหมายการเลือกตั้ง ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาได้มีโอกาสหาเสียงต่อประชาชนโดยตรงได้ด้วยตามสมควร พิจารณาโดยคำนึงถึงหลักการเลือกตั้งเป็นสำคัญ (โดยที่จะมีใช้เป็นการหาเสียงในลักษณะเช่นเดียวกันกับการเลือกตั้งของ ส.ส.) โดยไม่จำกัดเพียงการแนะนำตัว เพราะว่า กระบวนการแนะนำตัวของผู้สมัคร ส.ว. หรือการห้ามไม่ให้ผู้สมัคร ส.ว. หาเสียงได้นั้น ยังมีปัญหามากมาย กล่าวคือ

“...การห้ามไม่ให้หาเสียงนั้น มันไปปิดกั้นคนดีๆ ซึ่งอยากจะประกาศตัวกับสังคมว่าอยากจะทำอะไร ไม่มีโอกาสได้พูด มันก็เท่ากับว่าทำให้เจ้าพ่อ เจ้าแม่ เท่านั้นที่จะเป็น ส.ว. ได้ หรืออดีตมาเฟีย อดีตเจ้าพ่อทั้งนั้น สนับสนุนถึงได้เป็น ส.ว. เพราะระบบเรื่องหาเสียงทั้งนั้น ตัวพ.ร.บ. มันหมิ่นเหม่ จะต้องแก้ไข ไม่หาเสียงแล้วจะให้ทำอย่างไร...”²

การประชาสัมพันธ์แนะนำตัวของผู้สมัครมีข้อจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง การแนะนำตัวทำได้เพียงแค่การนำเสนอข้อมูลประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา ประวัติการทำงานหรือประสบการณ์ทำงาน เพราะข้อมูลเพียงแค่นั้นไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจลงคะแนนของประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ทั้งนี้จำเป็นจะต้องคำนึงว่าสมาชิกวุฒิสภาที่มาจาก การเลือกตั้งภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 นั้น มีหน้าที่และบทบาท กว้างขวาง และทรงความสำคัญมาก เพราะฉะนั้นจำเป็นที่ผู้เลือกตั้งควรจะได้รับรู้ถึงวิสัยทัศน์ในการทำหน้าที่สมาชิกวุฒิสภาต่อปัญหาของชาติบ้านเมือง ตลอดจนการพัฒนาสังคมส่วนรวม ฯลฯ ของผู้สมัครอย่างลึกซึ้งซึ่งด้วย ขณะที่มีความเป็นไปได้มากกว่าหากกฎหมายอนุญาตให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาสามารถหาเสียงได้ ผู้สมัครที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งเมื่อครั้งที่ผ่านมา อาจจะมีคะแนนเพิ่ม

² สัมภาษณ์ ชุมพร ชุนิกากรณ์, ผู้อำนวยการกรเอกชนตรตรวจสอบการเลือกตั้ง, 27 มิถุนายน 2544.

มากขึ้น เพราะประชาชนจะได้รับฟังวิสัยทัศน์ ได้เห็นถึงความพยายามของผู้สมัคร ตลอดจนได้รู้จักกับตัวผู้สมัครดียิ่งขึ้นนั่นเอง

สำหรับกรณีจังหวัดเชียงใหม่ การห้ามหาเสียงมีผลทำให้ผู้สมัครบางคนที่มีที่มาจากอาชีพ ซึ่งมีโอกาสในการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่นเสมอมา มีความได้เปรียบผู้สมัครที่มาจากอาชีพอื่น ๆ ที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่ต้องการเข้ามาทำงานอย่างจริงจังเป็นอย่างมาก ดังเช่นที่ ฐเนศวร์ เจริญเมือง³ กล่าวไว้เป็นเชิงอุทาหรณ์ว่า การห้ามหาเสียงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ปัจจัยที่มีความขัดแย้งกันกับหลักการเลือกตั้งมีอิทธิพลต่อการพิจารณาตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส.ว. ของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ “...คือว่าพอห้ามหาเสียง คนก็จะเลือกตาม หนึ่ง ดูว่าเรามีความสัมพันธ์กับใครสักซึ่งเพียงใด สอง อิงระบบอุปถัมภ์ ระบบราชการ ระบบความผูกพันในเชิงอาชีพ สาม ปัจจัยด้านเงิน มีกำลังเงินเข้าไปเกี่ยวข้อง สี่ การใช้อิทธิพล ความไม่ชอบมาพากลบางอย่าง ห้า ระบบการจัดตั้งองค์กรต่างๆที่มีอยู่เดิมในสังคม เช่น สายกำนัน สายผู้ใหญ่บ้าน สายวัด รวมไปถึงสายหัวคะแนนในพรรคการเมือง ว่าใครมีความสามารถดึงเอาความสัมพันธ์ต่างๆที่มีอยู่มาผสมผสานกันได้ให้มากที่สุด เพราะประชาชนไม่ได้ตัดสินใจเลยว่า คนคนนี้มี ความคิดอย่างไร เข้าท่าไหม ควรเลือกไหม การไม่เปิดโอกาสให้หาเสียงได้ก็คือว่า ทำให้ปัจจัยคอนเนกชั่น อำนาจ อิทธิพล หรือเงินลงไปเท่าไร สิ่งเหล่านั้นคือปัจจัยที่ทำให้จะชนะได้...”

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว การแนะนำตัวและการหาเสียง มีความใกล้เคียงกันอย่างมากจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ ทำให้เกิดภาวะการได้เปรียบเสียเปรียบกันระหว่างผู้สมัครที่ปฏิบัติตามกฎหมายกับผู้สมัครที่มีปฏิบัติตามกฎหมายขึ้นมา ประกอบทั้งเป็นข้อกำหนดที่ยากแก่การควบคุม ตรวจสอบให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดได้ เพราะฉะนั้นจึงสมควรกำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาสามารถที่จะหาเสียงได้ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาครั้งต่อไปในคราวหน้า ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความคลุมเครือในการตีความระหว่างการหาเสียงกับการแนะนำตัวของคณะกรรมการการเลือกตั้งเองอีกด้วย เนื่องจากการหาเสียงนั้นกฎหมายมิได้กำหนดไว้โดยตรงอย่างชัดเจนนั่นเอง

³ สัมภาษณ์ ฐเนศวร์ เจริญเมือง, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2 กรกฎาคม 2544.

ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการลงคะแนนเสียงคะแนเสียง

ควรเปลี่ยนแปลงวิธีการลงคะแนนเสียงสมาชิกวุฒิสภาจากปัจจุบันซึ่งเป็น แบบเขตเดียวเบอร์เดียว (one man one vote) เป็นรูปแบบใหม่เสีย คือให้ผู้ลงคะแนนเสียงสามารถกาหมายเลขเลือกผู้สมัครได้มากกว่า 1 หมายเลข แต่ไม่เกินจำนวนที่จังหวัดนั้นๆ พึงมีสมาชิกวุฒิสภาได้

ผลการทดลองจากงานศึกษาเรื่อง วิพากษ์และนำเสนอวิธีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาไทยภายใต้เขตเลือกตั้งจังหวัด : วิเคราะห์ด้วยวิธี Monte Carlo Simulation ของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ สนับสนุนการแก้ไขบทบัญญัติมาตรา 123 ของรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ส.ว. มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกผู้สมัครในเขตเลือกตั้งจังหวัดได้เท่ากับที่พวกเขาต้องการ แต่ไม่เกินจำนวน ส.ว. ที่จังหวัดนั้นพึงมีได้ เพราะหาวิธีการลงคะแนนเสียง ส.ว. รูปแบบใหม่จะมีข้อดีคือ (1) ส.ว. ที่ได้รับเลือกจะสะท้อนเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ในเขตเลือกตั้งจังหวัดได้ดีกว่าวิธีการปัจจุบัน (2) ป้องกันการขาดเสถียรภาพของตัว ส.ว. ที่ได้รับเลือก (3) ชื่อเสียงได้ยากขึ้น นั่นเอง⁴

ในส่วนที่เกี่ยวกับการนับคะแนน

ปัจจุบันการนับคะแนน ณ หน่วยเลือกตั้ง ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 126 (8) และ มาตรา 90 ของพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง มีประสิทธิภาพ และสามารถป้องกันการทุจริตในการนับคะแนนได้เป็นอย่างดี แต่ขณะเดียวกันการนับคะแนนในระดับย่อย ณ ที่เลือกตั้งเช่นนี้ เอื้ออำนวยให้ผู้ซื้อเสียงหรือหิวคะแนน สามารถติดตามและประเมินได้อย่างละเอียดว่า กลุ่มผู้ใช้สิทธิที่ได้ขายเสียงให้แก่ตนนั้น ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการซื้อขายหรือไม่ เท่ากับเป็นการสนับสนุนการซื้อขายเสียงโดยทางอ้อม “...อย่างนี้ก็รู้ว่าหน่วยที่ต้องการร้อยเสียง เขาได้ไม่ถึงร้อยเสียง เขาก็เรียกคนที่จ่ายเงินมา ถ้าไม่ให้ก็มีการฆ่ากันอีก...”⁵

⁴ ดูเพิ่มเติมใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “วิพากษ์รูปแบบการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา และนำเสนอวิธีการลงคะแนนเสียงแบบใหม่,” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จัดโดย กรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ 8-10 ธันวาคม 2543 กรุงเทพมหานคร.

⁵ ดูเพิ่มเติมใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่อง การทำให้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ให้ได้รับการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ : กรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร, หน้า 148.

ฉะนั้น แนวปฏิบัติที่ได้มีผู้เสนออย่างกว้างขวางคือ ให้นำคะแนนกันในระดับที่สูงขึ้นกว่าหน่วยเลือกตั้ง ดังเช่น การนับคะแนนรวมที่เขตเลือกตั้งสำหรับกรณี ส.ส. เพื่อป้องกันมิให้หัวหน้าคะแนนทราบผลการซื้อเสียง เป็นต้น โดยหลักการแล้ว ข้อเสนอจะเป็นวิธีการที่สำคัญมากในการลดการซื้อเสียง รวมถึงการทำลายระบบการตรวจสอบคะแนนเสียงของท้องถิ่นโดยเครือข่ายหัวหน้าคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่ด้วยเช่นกัน (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน)

อย่างไรก็ตาม จะต้องคำนึงถึงปัญหาในทางปฏิบัติบางประการปัญหาที่สำคัญที่สุดในการนับคะแนนรวม คือการขนย้ายหีบบัตรจากหน่วยเลือกตั้งไปยังอำเภอหรือจังหวัดที่จะมีการนับคะแนน เนื่องด้วยบางจังหวัดนั้นมีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวางเป็นอย่างมาก หากไม่มีมาตรการในระดับนี้ที่รัดกุมจริงๆแล้ว ผลเสียจากการทุจริตในระดับรวม อาจจะมากกว่าผลดีในการลดการซื้อขายเสียงก็ได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรการตรวจสอบและจัดการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งทุกระดับที่ผ่านมา กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้จัดการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้มีคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ที่เป็นองค์กรอิสระมีอำนาจจัดการและควบคุมการเลือกตั้งแทนกระทรวงมหาดไทย และมอบอำนาจอย่างครบวงจร ทั้งอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ เพื่อจัดการควบคุมการเลือกตั้งทุกระดับโดยเฉพาะระดับชาติให้สุจริต และเที่ยงธรรม ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในหมวด 6 ส่วนที่ 4 ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญปัจจุบัน โดยเฉพาะอำนาจในการตรวจสอบ ค่าใช้จ่ายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และวินิจฉัยการคัดค้านและการทุจริตในการเลือกตั้ง และหากมีข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีการทุจริตหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสั่งให้จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ และเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งได้

แต่ทว่า สำหรับกรณีการเลือกตั้ง ส.ว. เมื่อปี 2543 ที่ผ่านมา ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรการตรวจสอบและจัดการเลือกตั้ง กกต. กลับเป็นเสมือน “...เสือกระดาษ...” ในโอกาสต่อไปคณะกรรมการการเลือกตั้งจะต้องปรับบทบาทในการดำเนินการเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ส.ว. ของตนให้เป็นการทำงานทุกๆด้านในเชิงรุก มิใช่ เป็นการทำงานในเชิงรับอย่างเช่นเมื่อการเลือกตั้ง ส.ว. ครั้งที่ผ่านมา กล่าวคือ

คณะกรรมการการเลือกตั้งจะต้องทำหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยดังที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้บัญญัติไว้ด้วย โดยจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ใช่ แต่เพียงเฉพาะในช่วงที่มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น และให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทห่างไกล โดยที่ผ่านมาจนถึงขณะนี้ยังมีหลายพื้นที่ที่ประชาชนจำนวนมากไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา คณะกรรมการการเลือกตั้งควรจะต้องอาศัยการรณรงค์ให้พลเมืองเข้าไปมี

ส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเป็นอาสาสมัครเพื่อทำหน้าที่ในส่วนดังกล่าว เพราะว่าหากไม่ทำเช่นนี้ ก็จะทำให้รัฐสูญเสียค่าใช้จ่ายอย่างมากในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ทั้งที่ในเมื่อการเลือกตั้งเป็นของทุกคน แต่ละคนก็ควรจะมีการเสียสละเพื่อช่วยงานของส่วนรวมเช่นกัน

นอกจากนี้การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมา มีรูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยอย่างมากมาย ทว่า กกต. มักจะไม่ได้ให้ความสนใจในส่วนนี้เท่าใดนัก ดังนั้นในการเลือกตั้งครั้งหน้า กกต. ควรเอาจริงเอาจังกับการตรวจสอบรูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยโดยเฉพาะการทุจริตการเลือกตั้งที่นับวันจะยิ่งมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยที่ กกต. จะต้องลงพื้นที่ดำเนินการตรวจสอบตั้งแต่ก่อนที่จะมีพระราชกฤษฎีกาประกาศให้มีการเลือกตั้ง (โดยการฝังตัวอยู่ในพื้นที่ของอาสาสมัคร) เพราะการทุจริตเลือกตั้งของผู้สมัครส่วนใหญ่มักจะพบมากในช่วงระยะเวลาก่อนมีการเลือกตั้งเป็นเวลาหลายเดือน โดยที่หาก กกต. พบว่าบุคคลผู้ใดกระทำการเข้าข่ายที่มีความผิดตามกฎหมายเลือกตั้ง *อย่างชัดแจ้ง*⁶ ให้ กกต. สมควรดำเนินการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของบุคคลผู้นั้นได้ในทันทีเป็นเวลาหนึ่งปีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2542 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 ส่วนที่ 10 ว่าด้วยการดำเนินการกรณีการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ไม่ใช่ รอให้มีการเลือกตั้งเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้วถึงจะพิจารณาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง⁷ ของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่กระทำการเข้าข่ายที่มีความผิดตามกฎหมาย เพราะถือว่าการเลือกตั้งนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้าหากว่าสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่แล้วรัฐจะต้องเสียค่าใช้จ่าย ผู้สมัครก็ต้องเสียค่าใช้จ่าย เสียเวลาเจ้าหน้าที่ เสียเวลาของประชาชนที่จะต้องไปเลือกตั้งใหม่ อีกทั้งจะทำให้ผู้สมัครที่ดำเนินการถูกต้องตามกฎหมายไม่ได้รับความเป็นธรรม

การเกิดขึ้นของคณะกรรมการการเลือกตั้งของประเทศไทยถือว่าเป็นสิ่งใหม่ในสังคม การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา เมื่อปี 2543 เป็นเพียงก้าวแรกในการจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งเท่านั้น จากนั้นไปคณะกรรมการการเลือกตั้งในทุกระดับจะต้องปรับบทบาทของตนเอง

⁶ *อย่างชัดแจ้ง* ในกรณีนี้ไม่ควรจำกัดเฉพาะการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายของผู้สมัครเองโดยตรงเท่านั้น แต่จะต้องรวมถึงการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายทางอ้อมของผู้สมัครโดยมีผู้อื่นกระทำให้ หรือ ผู้สมัครสนับสนุน หรือ ู้เห็นเป็นใจให้บุคคลอื่นกระทำการดังกล่าวเช่นกัน โดยที่ไม่ว่าจะเป็นกระทำการของผู้ใด ถ้าคณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าผู้สมัครผู้ใดจะได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น คณะกรรมการการเลือกตั้งจะต้องดำเนินการเพื่อแก้ไขความไม่สุจริตและเที่ยงธรรมนั้นด้วย

⁷ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การไม่ประกาศรับรองผล (แขวน) ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 ที่ยังมีได้แก้ไขเพิ่มเติม

เสียใหม่ เพื่อการก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ การทำให้การเลือกตั้งทุกระดับมีความสุจริตและความเที่ยงธรรมอย่างแท้จริงเป็นสำคัญ

จากการศึกษาเรื่องนี้พบประเด็นเกี่ยวข้องที่ซึ่งน่าจะทำการศึกษาเพิ่มเติมคือ

ประเด็นที่หนึ่ง การวิเคราะห์อย่างเฉพาะเจาะจงถึงปัจจัยทางด้านอิทธิพลของสถาบันทาง ราชการที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่จากการเลือกตั้งทั้งสองครั้ง ว่าสถาบันทางราชการมีอิทธิพลต่อการเลือกตั้ง หรือไม่ อย่างไร และมากน้อยเพียงใด

ประเด็นที่สอง การศึกษาหาสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดเชียงใหม่ ไปใช้สิทธิเลือกตั้งแต่กาบทบัตริเลือกตั้งไม่ลงคะแนนให้ผู้สมัครรายใดมากที่สุดในประเทศไทย จากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในรอบที่สอง เพื่อทราบว่าคนเหล่านั้นมีเหตุผลในการตัดสินใจ อย่างไร แล้วทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

ประเด็นที่สาม การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจากทั่ว ประเทศ ว่ามีปัจจัยเงื่อนไขใดกันบ้างที่เป็นตัวกำหนดสำคัญต่อพฤติกรรมการพิจารณาตัดสินใจลง คะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของคนไทยโดยรวม

ประเด็นที่สี่ ในโอกาสต่อไปน่าจะได้มีการศึกษาถึงบทบาทของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจาก การเลือกตั้งชุดแรกนี้ว่า ภูมิหลังของสมาชิกวุฒิสภามีผลกระทบต่อการแสดงหน้าที่และบทบาท หรือไม่ อย่างไร และตอบสนองเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ซึ่งมีภูมิหลังทางด้านความสัมพันธ์กับนักการเมืองระดับชาติ (ส.ส.) ใน สถานะที่เป็นเครือญาติกัน

ประเด็นที่ห้า การศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคจากการจัดการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของ คณะกรรมการการเลือกตั้งไม่ว่าจะในระดับจังหวัดหรือในระดับชาติ เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุง การจัดการเลือกตั้งในครั้งต่อไป โดยศึกษาว่าในการเลือกตั้งที่ผ่านมามีปัญหาติดขัดอะไร อุปสรรค ต่างๆ มีสาเหตุมาจากอะไร และควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร